

Глава VII

ЗАКЉУЧЦИ О УЛОЗИ И НЕКИМ ОПЕРАТИВНО-ТАКТИЧКИМ ИСКУСТВИМА

2. УДАРНОГ КОРПУСА

Други ударни корпус као оперативно-тактичка формација НОВ, односно ЈА, у потпуности је извршио задатке који су му били одређени директивом врховног команданта НОВЈ Јосипа Броза Тита о његовом формирању. Међутим, по значају времена кад је формиран, територије на којој је дјејствовао и задатака које је извршавао, 2. корпус је био јединица стратегијског значаја. Замисао Врховног команданта да у данима капитулације Италије формира јединицу ранга корпуса и одреди јој за оперативно подручје територију Црне Горе, Херцеговине и Санцака била је од историјског значаја у плановима његове употребе у оквиру руковођења и командовања НОВЈ и остварења стратегијских циљева у значајним операцијама вођеним од капитулације Италије до краја рата.

Основна побуда Врховног команданта за упућивање 2. корпуса са оперативном и стратегијском улогом која му је намијењена произлази из његовог стратегијског плана о перспективном упућивању јачих снага НОВ према Србији и стварању повољних услова за реализацију таквог плана. Његова замисао је, осим тога, била да се у Црној Гори и Херцеговини нађу јаче снаге НОВЈ које ће разоружати италијанске трупе у данима капитулације, као и да се у овим областима разбију

ства и војнотериторијалии штабови (Главни штаб за Црну Гору и Боку, Главни штаб за Санџак, Обласни штаб за Херцеговину). Одлуком Врховног штаба главни штабови ових области били су потчињени штабу 2. корпуса. Оперативно руковођење јединицама у све три области било је сасређено у функцији штаба корпуса. Оваква надлежност командовања показала се на овом оперативном подручју оправданом и ефикасном, јер се преко штаба корпуса постизало и јединство стратегијског командовања у овој важној области, која је у плану Врховног штаба представљала једну стратегијску цјелину у територијалном и оперативном смислу. Повремено је Врховни штаб непосредно командовао неким дивизијама овог корпуса (на примјер, 2, 29. и 37. дивизијом) ради усклађивања њихових дјестава са осталим јединицама НОВ, изван оперативног подручја 2. корпуса.

Ради лакшег руковођења оперативним јединицама, пошто је штаб корпуса имао и улогу војно-територијалног органа, формиране су посебне војне области за Херцеговину и Санџак при штабовима 29. и 37. дивизије, које су биле у органском саставу штабова ових дивизија, обједињаване штабом корпуса, односно корпусне војне области. Функција ових органа олакшавала је оперативне, позадинске, мобилизацијске и друге потребе јединица корпуса на цијелом оперативном подручју.

Други ударни корпус је за све вријеме свог постојања био тако дислоциран да у оперативном погледу покрива све важне комуникацијске правце ових области: у долини Неретве, према Мостару и Сарајеву; у долини Зете ка Никшићу и Херцеговини, у долини Мораче и Таре ка Санџаку; и у долини Лима ка источном Санџаку и долини Дрине, а на Црногорском приморју према Далмацији и Херцеговини. Када су јединице корпуса биле повремено приморане да се повлаче са ових основних праваца, због непријатељских офанзива, оне су се после успјешног ангажовања у тим операцијама поново враћале на та подручја и правце и наставиле да извршавају основне задатке. Сва важнија

борбена дјејства вођена су на овим правцима, било да их је предузимао непријатељ или су извођена по плану штаба корпуса или штабова његових јединица.

Дјејства јединица 2. ударног корпуса на овим правцима обезбјеђивала су да се цијело оперативно подручје користи као основица за прикупљање јачих снага НОВ, да се на њему припреме за усмјеравање према Србији и да се, ослањајући се на њега, врше стални напади на непријатељске гарнизоне на комуникацијама и у долинама ријека. Оно је послужило и као оперативна база из које су јединице корпуса пошле у напад за дефинитивно ослобођење ових области од окупатора и квислинга, као и за нападе и гоњење окупаторске Групе армија »Е« приликом повлачења њених јединица преко оперативне зоне корпуса у правцу источне Босне и Сарајева. Приликом гоњења непријатеља јединице 2. корпуса су се прикупљале према правцима одступања и објектима напада, што је нарочито дошло до изражаја у сарајевској операцији, послије које су његове дивизије поново усмјераване посебним правцима у саставу осталих јединица ЈА, или под непосредним руководством Генералштаба ЈА.

Ради ефикасније употребе војних јединица и довођења непријатеља у заблуду о распореду наших главних снага, у оквиру 2. корпуса често су формиране борбене групе за извршавање одређених задатака, и за одређено вријеме у неком рејону (на примјер, група батаљона 3. дивизије у старој Црној Гори, група батаљона 2. дивизије у долини Лима, борбене групе, групе батаљона и бригада у оквиру 29. дивизије у Херцеговини итд.). Ојачане групе од неколико батаљона формирали су и Нијемци на појединим секторима, које су такође ефикасно дјејствовале, а затим се враћале у састав својих јединица. Обострано изражена потреба за формирање борбених група показала се корисном и оправданом.

Јединице 2. ударног корпуса онемогућавале су дубље продоре окупаторских и квислиншких снага на ослобођену територију. То се постизало деконцентрацијом јединица и њиховим дјејствима на комуникације

којима се користио непријатељ, као и нападима на његове бокове и позадине.

По потреби, корпус је на појединим важним правцима прелазео својим јединицама на упорну одбрану важних сектора и објеката, да би се извршила евакуација рањеника, органа и организација НОП-а и народа са угрожене територије, а потом је забацивао своје јединице у позадину снага непријатеља, наносио му губитке и тако спречавао реализовање његових иланова. Исто тако, јединице корпуса су испољавале јачу упорност и у долинама ријека, када се обезбјеђивала концентрација других јединица НОВ на одређеној територији за упућивање на другим правцима (на примјер, према Санцаку и Србији, за вријеме дурмиторске операције).

Да би избјегао јаче ударе непријатељских снага (на примјер у дурмиторској операцији), 2. ударни корпус је примјењивао одступни маневар на великој дубини уз коришћење задржавајуће, понегдје упорне, одбране, чиме су се стварали повољни услови за забацивање јединица у позадину непријатељских снага, пошто се изврше задаци у оквиру одступног маневра, и поновно ослобађање раније напуштеног дијела слободне територије. Да би се јединице припремиле за слободу маневра у позадину непријатеља, растеређиване су од рањеника који су упућивани на лијечење у позадину или, касније, на савезничку територију. Карактеристичан је у овом смислу и маневар 29. дивизије која је у борбама на сектору Невесиња и Билеће избјегла удар јачих окупаторских снага пребацивањем из рејона Трусине и Сњијежнице групе бригада (двје бригаде) ноћним маневром ка јужној Херцеговини, у дубљу позадину непријатеља, а потом, када је непријатељ развукао своје снаге дуж комуникација и ударио у празан простор на којему су се претходно налазиле ове бригаде, прикупила групу и брзим маневром изненада напала непријатељске јединице, нанијевши им поражавајуће ударце на овом простору, принудивши их да уз велике губитке одустану од даљих напада

и да се повуку у гарнизоне, што је условило размах даљих дјејстава ових наших бригада.

Из дјејстава јединица 2. ударног корпуса запажа се да није било једнообразности у примјени облика и начина борбе, него су дјејствовале према ситуацији и конкретним условима на појединим правцима и секторима. Док се на једном правцу изводила одбрана — упорна, задржавајућа или за добитак у времену, на другом правцу се прелазило у одлучан напад на кајосјетљивије тачке непријатеља; на појединим секторима се прелазило у привремено повлачење, да би се у повољном тренутку поново прешло у протунапад на том правцу. Разноврсност облика борбених дјејстава примјењивале су јединице корпуса како у Херцеговини тако и у Санцаку и Црној Гори. Таква дјејства су паралисала подухвате непријатеља да разбије јединице 2. корпуса на овим подручјима и да их одбаци даље од комуникацијских праваца на којима су његове јединице улагале напоре да се пробију. Овим дјејствима је успјешно обезбјеђиваиа ослобођена територија и континуитет њене цјелине, што је било од велике важности у овој фази рата.

Дјејства 3. дивизије на сектору Подгорица—Даниловград, у долини Лима, на сектору Плав—Андријевица—Беране, као и у источном Санцаку, на простору Пештера и Бихора, дуже времена су се одликовала упорним одбрамбеним борбама појединих сектора у циљу очувања ослобођене територије, док је код осталих јединица корпуса, нарочито код 29. дивизије у Херцеговини, више испољаван маневар на ширем простору, што је разбијало непријатељске јединице и развлачило на разним, често удаљеним правцима. То је пружало повољније услове нашим јединицама да нападају и руше комуникације које је непријатељ користио и да ометају њешв маневар усмјераван према ослобођеној територији у Црној Гори и Санцаку, у поздину јединица које су се прикупљале за продор у Србију. Исто тако, у то вријеме и касније, 37. дивизија ангажује своје бригаде и партизанске одреде на простору Санцака, обухватајући растреситим распоредом својих

бригада цијелу територију и комуникацијске правце у њој. Она врши дубље иродоре у источни Санџак, западну Србију и према долини Дрине, избјегава јаке ударе непријатеља уперене против њених јединица, напада бокове и позадину непријатеља дуж комуникација.

Приморска оперативна група је своја нападна дјелства у Црногорском приморју комбиновала са примјеном одбране разног степена упорности према унутрашњости слободне територије. Својим јединицама, поред упорне одбране на појединим секторима, маневрише покретом и борбом ка долини Зете, према Херцеговини, Боки Которској и Црногорском приморју, и тако држи под сталним ударом и притиском окупаторско-квислиншке јединице у овој области, принуђавајући их да своја дјелства ограниче на пасивну одбрану и утврђивање гарнизона.

Дјелства јединица 2. ударног корпуса била су стална у свим временским и атмосферским условима, прилагођавајући се свим условима борбе, примјеном одговарајуће тактике којом су постизани знатни успјеси, а непријатељу наношени велики губици у мртвим, заробљеним и рањеним војницима и официрима.

Поред важних оперативних и политичких задатака на свом оперативном подручју, јединице корпуса су истовремено стварале и обезбиједиле, у оквиру стратегијских планова Врховног команданта, основицу за прикупљање и упућивање дивизија и корпуса НОВ из оперативног ешелона Врховног штаба према Србији, сигурност Црногорског приморја од евентуалног искрцавања савезника у вези с плановима југословенске краљевске владе и четника Драже Михаиловића, који је своје јединице оријентисао ка овој зони јадранске обале.

Током 1943. и 1944. године 2. ударни корпус је поступно и успјешно остварио задатке који су пред њим били постављени директивом Врховног штаба приликом формирања и, касније, током борбених дјелстава на свом оперативном подручју. А потом је, последице ослобођења овог подручја, брзо и успјешно преори-

јентисао своје јединице за дјејства у другим теренским и атмосферским условима, скопчана са другим и напорним маршевима и успутним борбама које су прерасле у непрекидно гоњење окупаторских, четничких и других квислиншких јединица у завршним операцијама за ослобођење земље. По доласку на оперативна подручја других јединица НОВ, јединице корпуса остварују потпуно садјејство са њима, као и сарадњу са партијским и другим организацијама, органима народне власти и војно-позадинским командама на тим територијама. Ангажујући се на маршевима, у нападним и одбрамбеним борбама против разних непријатељских формација, јединице 2. корпуса су благовремено укључене у јединствени офанзивни поход Југословенске армије ка западним границама све до коначног ослобођења земље.

Дјејства јединица 2. корпуса карактеришу различити и разноврсни облици извођења борбених дјејства у нападу и у одбрани, како у здруженим дјејствима, заједничким операцијама, тако и при самосталним дјејствима бригада, батаљона и других борбених група. Сва ова дјејства су се уклапала у један јединствени план по циљу и простору. У дјејствима јединица корпуса уочавају се дубоки продори у позадини непријатељског распореда, маневарска одбрана, одступни и наступни маневар, борба у окружењу и пробој из окружења, форсирање ријека, савлађивање снијежних кланаца и масива, заузимање отпорних тачака и бункера, утврђених насељених мјеста итд. Све ове борбене радње примјењивале су јединице 2. корпуса, на овом или оном сектору и земљишту Црне Горе, Херцеговине и Санцака, према датим условима у тренутку борбе, користећи се при том одговарајућом тактиком и стеченим борбеним искуством.

Дјејства јединица 2. ударног корпуса су, и послије ослобођења свог оперативног подручја, настављена са истим борбеним еланом и моралом и на осталим територијама, све до избијања на западне границе наше земље, учествујући у њеном потпуном ослобођењу.

Иако је територија оперативног подручја 2. ударног корпуса са топографско-географским својствима подвајала дивизије у саставу корпуса, њихова борбена дјejства на свом дијелу чинила су је јединственом цијелином у оперативном, материјалном, војно-територијалном и мобилизацијском погледу. Као таква, она је могла постати материјална и оперативна основа за прикупљање и упућивање јединица НОВ према Србији, Далмацији и Босни.

Уочљива је важност која је придавана припремама јединица за дуге покрете и маршеве, за услове на маршу и циљеве на свакој појединој етапи. Маршеви су често извођени у тешким условима: ноћу, преко ријека и кањона, по поледици и киши, преко снијежних масива, по порушеним путевима, пропустима и мостовима. Зато је указивање старјешина јединица на очекиване тешкоће и потребну припрему да се оне савладају било од великог значаја и користи. Сређивање личне опреме и довођење оружја у исправно стање, попуна муницијом, обезбјеђење храном за пут, санитарским и другим потребама био је неопходан услов за успјешно извршење марша и стицање јединица на маршевски циљ потпуно спремних за борбу. Зато су уочи маршева вршене свестране морално-политичке и материјалне припреме јединица које су значиле изузетан допринос борбеној спремности јединица. Послије оваквих припрема није било заостајања или дезертерства, иако је у јединицама био и велики број нових, још неискусних бораца, који су били тек ступили у борбу, послије ослобођења области у којима су се ове јединице прије марша налазиле. Без оваквог рада на припреми јединица, њихова покретљивост и спремност за предстојеће борбе била би знатно смањена. При свему наведеном у погледу припрема за маршеве важно је истаћи дисциплину, која је за вријеме маршева одржавана код бораца и јединица, при чему су одлучујућу улогу одиграле морално-политичке припреме прије марша. То је условило да све јединице 2. корпуса послије дугих и напорних маршева спремно наступе у борбу и наставе, са разних праваца, наступање ка одређеним рејонима за напад.

Као важну мјеру треба истаћи и указивање помоћи за вријеме маршева изнемоглим, промрзлим, болесним и рањеним борцима, што је подизало морал ратника и јединица, јер су у томе осјећали сигурност, бригу и заштиту.

Као што су се јединице припремале за маршеве, исто тако су вршене свестране припреме за извршење борбених задатака у нападу и одбрани, за дјејства дану и ноћу, за смјеле продоре и дјејства у непријатељеву позадину, за нападе на његове бокове, за изненадне препаде, засједе, за упорну одбрану појединих положаја, за вршење извићања и обезбјеђења од изненађења, са сталном тежњом да се непријатељ изненади и у погледу мјеста и времена напада и јачине снага које нападају.

Уочено је да непријатељ, приликом ангажовања снага у операцијама, формира резерве од одморних јединица из других ешелона, да би у погодном тренутку ојачао свој напад, извршио обухватни напад, или одбио нападе или противнападе наших јединица. Начинем употребе својих резерви успијевао је да постигне изненађења (на примјер, код јединица 2. и 3. корпуса у сарајевској операцији). Наше слабије резерве стваране су од већ ангажованих јединица у борби, што је смањивало њихову ефикасност, пошто су биле недовољно одморне и спремне. Међутим, команданти и штабови наших јединица су редовно тежили да за хитне интервенције имају на располагању макар и мање резерве, јер су се њима постизали, при правилној употреби и у одговарајућем тренутку, корисни резултати на сектору гдје су употребљаване.

Оне јединице које су имале веће губитке непријатељ је попуњавао користећи се и аутомобилским транспортом за превозење људства за поуну, док наше јединице нијесу имале такве могућности. Тек у посљедњој фази рата стање се у том погледу нешто побољшало, када се располагало већим залихама хране и муниције и аутомобилским транспортом.

Послије неуспјелог напада на одређеном правцу, или када су наилазили на јачи отпор наших јединица,

Нијемци су ирелазили привидно у одбрану на том правцу, пребацивали главнину на други, заобилазни и удаљени правац, на којем јачим снагама прелазе у напад ради остварења истог циља од којег су привидно одустали. Ово је нарочито запажено код њемачке 7. СС дивизије у рејону Пријепоља током љета 1944. године, приликом њеног покушаја да продре у горњи ток Лима, затим у сарајевској операцији, када је предузела обухват наших јединица које су подилазиле овом граду.

Нијемци су се понекад, са линије коју су достигли дању, повлачили током ноћи на положаје у дубини и на њима на брзу руку организовали одбрану. То је наше јединице, када су ујутру прелазиле у напад, обмањивало, јер су наилазиле на празне положаје, а затим, по дубини, — на неочекивано јак отпор. То је наметало потребу сталног извићања, дању и ноћу, по фронту и дубини, не прекидајући борбени додир са непријатељем; требало му је стално »висити« на леђима до тренутка погодног за напад. Чим се осјетило повлачење непријатеља ради заузимања положаја по дубини, требало је без одлагања прећи у напад и гоњење, и не дозволити му да се на новим положајима организује и припреми за одбрану.

У критичним ситуацијама борбе долазило је на појединим секторима (на примјер, у рејону Бијелог Поља код јединица 3. дивизије) до бојазни од окружавања од стране непријатеља, па су без потребе напуштани, с првим мраком, важни положаји у склопу одбране тога сектора или правца, који су се налазили на боку непријатељског распореда. У таквим условима долази до изражаја старјешина јединице, који својим примјером и активношћу подстиче њену упорност, заштијевајући стварање чврстог ватреног система и примјену фортификацијских мјера у организовању положаја, повезујући се са сусједним јединицама као ослонцем у садјејству.

Нијемци су користили и смјену неких наших јединица да у том тренутку изврше напад и омету благовремено заузимање положаја од јединица која је врши-

ла смјењивање (то је дошло до изражаја у андријеви-чкој операцији приликом смјене јединица 2. и 3. дивизије). Обје јединице су прекидале привремено смјену (смјењена и која смјењује) и извршавале напад на непријатеља, који је био заморен у претходним борбама или у подилажењу овим положајима. Употребу ангажованих снага на том правцу није требало одлагати због прикупљања свих јединица одређених за општи напад, јер је то непријатељу давало могућност да се прибере и повуче са угроженог простора, и да се по дубини организује за дочек напада са већом упорношћу и спремношћу.

Искуства из дјејстава јединица 2. ударног корпуса указала су на потребу веће будности и извићања непријатеља, контролу кретања и откривање његових намера, како би се избјегла изненађења и посљедице које услјед тога настају, са тежњом да се непријатељ у најпогоднијем тренутку нападне, када је недовољно спреман да се упусти у борбу.

За успјехе које су постизале јединице 2. ударног корпуса на свом оперативном подручју у Црној Гори, Херцеговини и Санџаку, значајну улогу и допринос имају руководство и организације Комунистичке партије у овим областима (Покрајински комитет КПЈ за Црну Гору и Боку, Обласни комитет КПЈ за Санџак и Обласни комитет КПЈ за Херцеговину). Партијске организације су, преко ових форума, тијесно и непосредно сарађивале са штабовима и командама јединица, са бригадним и дивизијским комитетима у војсци као и основним партијским организацијама чета и батаљона. Оваква сарадња била је обезбијеђена и омогућена руководећом улогом коју је остваривао Централни комитет и Политбиро КПЈ преко политичких комесара и замјеника политичких комесара у јединицама и преко Покрајинског и обласних комитета КПЈ у позадини, на ослобођеним и неослобођеним територијама, чиме је постизано неопходно јединство дјеловања.

Такав рад посебно је доприносио успостављању ове тијесне сарадње између народа и јединица НОВ

и ПОЈ, и то је била битна претиоставка за успјешну борбу против свих контрареволуционарних и квислиншких снага, нарочито четника који су на оперативном подручју корпуса одржавали политичку и војну активност до краја рата. Политичком поразу и војничком разбијању четиштва у Црној Гори, Херцеговини, Санџаку и другим крајевима у којима су јединице 2. корпуса разбијале дјејство, као и успјешној борби против осталих квислиншких формација — усташа, домобрана, муслиманске милиције и других непријатеља НОП-а, организације и руководства КПЈ, у сарадњи са штабовима и партијским комитетима и комунистима у јединицама, дале су изузетан допринос. При томе се увијек полазило од стварања услова за што непосреднију и чвршћу сарадњу народа и војске, чиме су долазиле до изражаја креативне могућности појединаца и руководилаца у реализацији нашег стратегијског принципа ослонца на сопствене снаге.

На свом борбеном путу, који је трајао 18 мјесеци, 2. ударни корпус је оправдао своје постојање као цјелина, и свака његова јединица посебно. На многим борбеним поприштима у Херцеговини, Црној Гори, Санџаку, на јадранској обали, у источној Босни, Хрватској и Словенији задао је многе поражавајуће ударце окупаторским и квислиншким јединицама, нанијевши им велике губитке у мртвим, рањеним и заробљеним, задобивши велики ратни плијен у наоружању, муницији, борбеној техници, возилима и разноврсној другој ратној опреми. Његове јединице су потпуно ослободиле Херцеговину и Црну Гору са Црногорским приморјем и Боком Которском, Санџак и долину Дрине на сектору Фоча—Вишеград, а затим, заједно са јединицама 3. и 5. корпуса, Босиу са њеним главним градом Сарајевом. У заједничким операцијама за ослобођење земље главнина 2. корпуса наступа као цјелина до долине Уне, а затим по дивизијама у саставу 2. и 4. армије, а дијелом снага (37. дивизија) под непосредним руководством Генералштаба Југословенске армије.